

WSPÓLPRACA SĄDOWA W ZAKRESIE PRZEPROWADZANIA DOWODÓW W UNII EUROPEJSKIEJ W ŚWIETLE TRAKTATU LIZBOŃSKIEGO A REGULACJE POLSKIE

Joanna Nowińska

Katedra Postępowania Cywilnego
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Streszczenie. Międzynarodowa współpraca w zakresie przeprowadzania dowodów jest jednym z elementów realizacji prawa do sprawiedliwego procesu. Regulacja w tym zakresie, a zwłaszcza w obrębie Unii Europejskiej rozwija się w kierunku zacieśnienia tejże współpracy. Istotnym momentem było podpisanie traktatu lizbońskiego. Pomoc prawna w tym zakresie jest coraz bardziej efektywna, co oznacza także zmiany regulacji prawnych polskich.

Słowa kluczowe: dowody, współpraca sądowa, traktat lizboński

KSZTAŁTOWANIE SIĘ MIĘDZYNARODOWEJ WSPÓLPRACY W ZAKRESIE PRZEPROWADZANIA DOWODÓW

Jednym z priorytetów regulacji europejskich jest zapewnienie realizacji prawa do sprawiedliwego procesu¹. Wiąże się to z zapewnieniem stronom poszanowania przysługujących im instrumentów oraz stworzenie systemu zasad i gwarancji procesowych dotyczących biegu postępowania. Ze względu na zasadę równości stron i kontradiktoryjności postępowania obowiązkiem organów państwowych jest zapewnienie każdej ze stron takiej samej możliwości odpowiedniego i jak najpełniejszego przedstawienia swojej sprawy, a co za tym idzie – dowodów².

Sama realizacja prawa do sądu poprzez wniesienie pozwu przeciwko drugiej stronie nie wystarcza, by wygrać proces ze względu na to, że na stronie, która twierdzi, spoczywa konieczność udowodnienia prawdziwości tych faktów³. W związku z tym istotne jest zebranie materiału dowodowego i

¹ Pojęcie sprawiedliwego procesu cywilnego dotyczy sprawiedliwości proceduralnej, co zostało zagwarantowane w regulacjach międzynarodowych jak art. 6 Europejskiej Konwencji i Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 4 listopada 1950 r. w Rzymie, która w Polsce weszła w życie 19 stycznia 1993 r., (Dz. U. nr 61, poz. 284–285); art. 10 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z dn. 10 grudnia 1948 r., czy Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z dn. 19 grudnia 1966 r. – Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167.

² Jest to przedmiotem orzecznictwa Trybunału Europejskiego w orzeczeniach, takich jak *Dombo Beheer B.V. przeciwko Holandii*, 27 października 1993 r., §31, Ser. A nr 274, *Khuzhin i inni przeciwko Rosji*, 23 października 2008 r., nr 13470/02, §103, i inne orzeczenia [http://www.echr.coe.int/\(HUDOC\)](http://www.echr.coe.int/(HUDOC)).

tów³. W związku z tym istotne jest zebranie materiału dowodowego i przedstawienie sądowi dowodów na poparcie. Co do zasady uprawnienia sądów do przeprowadzania czynności dowodowych ograniczają się do terytorium państwa, w którym sąd prowadzący postępowanie ma siedzibę. Ze względu na coraz częstsze występowanie elementu transgranicznego, koniecznym stało się stworzenie jednolitego systemu dowodowego i możliwości udzielania i domagania się pomocy prawnej w tym zakresie. Pojęcie sporu transgranicznego zostało zdefiniowane w dyrektywie Rady Nr 2003/8/WE z 27 stycznia 2003 r. i jest to sprawa, w której strona stale zamieszkuje lub przebywa (ang. is domiciled or habitually resident) w państwie członkowskim innym od tego, w którym mieści się sąd lub w którym orzeczenie ma zostać wykonane⁴. W sprawach takich niezbędna staje się współpraca sądowa w szerokim zakresie.

W celu realizacji zasady prawdy materialnej i wszechstronnego wykorzystania dostępnych środków dowodowych, konieczne może być ich zebranie w państwie członkowskim innym niż państwo miejsca zamieszkania. Taką sytuację może uzasadniać na przykład konieczność przeprowadzenia w innym państwie dowodu z przesłuchania świadków czy przeprowadzenia dowodu z dokumentu. Ponadto sąd może również być zmuszony udać się na miejsce zdarzenia do tego innego państwa członkowskiego. Przeprowadzenie dowodów w państwie członkowskim innym niż państwo miejsca zamieszkania zmusza do korzystania z pomocy wielu pośredników.

Międzynarodowa współpraca sądowa w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych, a także w zakresie przeprowadzania dowodów regulowana była jeszcze przed podjęciem współpracy w ramach Unii Europejskiej w Konwencji. Podstawy prawne szeroko rozumianej współpracy sądowej w sprawach cywilnych, tj. procedury cywilnej, zainicjowało uchwalenie Konwencji Dotyczącej Procedury Cywilnej Haskiej z 17 lipca 1905 r.⁵, zastąpionej przez Konwencję dotyczącą procedury cywilnej podpisaną w Hadze 1 marca 1954 r.⁶ W ten sposób podjęte zostały działania w celu usprawnienia rozpoznawania spraw i wydawania orzeczeń. Najistotniejszą regulacją w zakresie przeprowadzania dowodów na arenie międzynarodowej była Konwencja haska z 18 grudnia 1970 r. o przeprowadzaniu dowodów za granicą w sprawach cywilnych i handlo-

³ Zob. szerzej P. Pogonowski, *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005; A. Zieliński, *Prawo do sądu a struktura sądownictwa*, PiP 2003, z. 4, s. 20; *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997; *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002; H. Mądrzak, *Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka (studium na tle polskiego prawa konstytucyjnego, prawa cywilnego materialnego i procesowego)*, Podstawa prawa jednostki i ochrona sądowa, Warszawa 1997, s. 193–194; Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, PiP 1997, z. 11–12, s. 92; P. Hofmański, *Prawo do sądu w sprawach karnych jako gwarancja ochrony praw człowieka [w:] Podstawowe prawa jednostki i ich ochrona sądowa*, Warszawa 1997, s. 206.

⁴ Dyrektywa Rady 2003/8/WE z dn. 27.I.2003 r. wydana w celu usprawnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości w sporach transgranicznych poprzez ustanowienie minimalnych wspólnych zasad odnoszących się do pomocy prawnej w sporach o tym charakterze, Dz. Urz. WE 2003 L 26/41, Dz. Urz. UE polskie wyd. specjalne z 2004 r. R. 19, t. 6, s. 90. Zob. szerzej K. Kowalik-Bañczyk, *Pojęcie sporu transgranicznego w dyrektywie Rady Nr 203/8/WE [w:] Współpraca sądowa*, W. Czaplński, A. Wróbel (red.), Warszawa 2007, s. 39 i n.

⁵ Dz. U z 1926 r., nr 126, poz. 734. Polska przystąpiła do niej na podstawie Protokołu z dn. 4 lipca 1924 r., Dz. U. 1922, nr 60, poz. 535.

⁶ Dz. U. z 1963 r., nr 17, poz. 90 z późn. zm. i poz. 91. Wobec Polski weszła w życie 13 marca 1963 r.

wych, ratyfikowana przez Rzeczpospolitą Polską⁷. Była to kontynuacja wcześniejszego obszaru współpracy, co jednoznacznie zostało potwierdzone w artykule 31 Konwencji z 1970 r., stanowiącym, iż porozumienia dodatkowe między stronami konwencji z 1905 r. i 1954 r. uważa się za mające zastosowanie również do niniejszej konwencji, chyba że strony uzgodniły inaczej. Konwencja ta przez długi czas, tj. do momentu podjęcia prób stworzenia jednolitych procedur w ramach Wspólnot Europejskich, stanowiła podstawę współpracy przy wysyłaniu i realizowaniu wniosków o pomoc prawną w zakresie przeprowadzenia dowodów. Zatem Polska mogła domagać się przeprowadzenia dowodów w większości państw Unii Europejskiej z wyjątkiem Austrii, Węgier, Włoch czy Belgii. W Konwencji tej określone zostały wnioski o przeprowadzenie dowodów, wskazując elementy tego wniosku w art. 3, w celu dookreślenia wymogów dla zwiększenia efektywności tej współpracy. Na mocy Konwencji wnioski o przeprowadzenie dowodów mogły być przesyłane za pośrednictwem organu centralnego. Na mocy art. 2 Konwencji umawiające się państwo wyznacza organ centralny zobowiązany do przyjmowania wniosków o przeprowadzenie dowodów pochodzących od sądu innego Umawiającego się państwa i do przekazywania organowi właściwemu do ich wykonania. Każde państwo utworzy organ centralny zgodnie ze swym prawem, a wnioski przesyła się organowi centralnemu państwa wezwanego bez pośrednictwa jakiegokolwiek innego organu tego państwa.

Dla wprowadzenia jednolitej procedury koniecznym okazało się jednak dalsze usprawnienie współpracy w tym zakresie, a przede wszystkim poszerzenie kręgu państw objętych współpracą w ramach europejskiego prawa procesowego cywilnego. Konwencja haska została podpisana jedynie przez 11 państw członkowskich Unii Europejskiej. Oprócz licznych konwencji multilateralnych w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych, dla ułatwienia licznych procedur poszczególne państwa zawierały umowy dwustronne. Polskę łączyły w tym zakresie m.in. umowy z Niemcami (umowa z 14 grudnia 1992 r.)⁸, z Francją (umowa z dn. 5 kwietnia 1967 r.)⁹, Austrią (umowa z dn. 11 grudnia 1963 r.)¹⁰ czy Węgrami (umowa z dn. 6 marca 1959 r.)¹¹.

Utworzenie Unii Europejskiej traktatem z dn. 25. marca 1957 r. o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej¹² w art. 65 ustanowiło priorytety w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych. Jednym z aspektów tej współpracy było także współdziałanie w zakresie przeprowadzania dowodów. Traktat z Maastricht w 1992 r.¹³ zapoczątkował tym samym dalszy etap zacieśniania współpracy w tym zakresie. W początkowym okresie tworzenia Unii wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa oraz współpraca w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych (określanych tradycyjnie jako II i III filar UE) opierały się wyłącznie na tradycyjnych metodach międzyrządowych, a po-

⁷ Dz. U. 2000 nr 50 poz. 582 i 583 z sprost.

⁸ Układ między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o dalszym ułatwieniu obrotu prawnego na podstawie Konwencji Haskiej z dnia 1 marca 1954 r. dotyczącej procedury cywilnej sporządzony w Warszawie 14 grudnia 1992 r., Dz. U. 1994 r., nr 30, poz. 110.

⁹ Układ między Rządem Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Republiki Francuskiej o ułatwieniu stosowania konwencji o procedurze cywilnej podpisanej w Hadze dnia 1 marca 1954 r., sporządzony w Warszawie dnia 5 kwietnia 1967 r., Dz. U. 1969 r., nr 5, poz. 33.

¹⁰ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Austrii o wzajemnych stosunkach w sprawach z zakresu prawa cywilnego oraz o dokumentach sporządzona w Wiedniu dn. 11 grudnia 1963 r., Dz. U. 1974 r., nr 6, poz. 33 ze zm. i poz. 34.

¹¹ Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Węgierską Republiką Ludową o obrocie prawnym w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych podpisana w Budapeszcie dn. 6 marca 1959 r., Dz. U. 1960 r., nr 8, poz. 54 ze zm.

¹² Dz. Urz. UE C nr 325, poz. 33.

¹³ Traktat z Maastricht z dn. 7 lutego 1992 r. o Unii Europejskiej (TUE), wszedł w życie 1 listopada 1993 r.

szczególne dziedziny szczegółowe pozostawały przedmiotem wspólnego zainteresowania państw członkowskich, to jednocześnie ograniczało współpracę w większości do wymiany informacji. Jak zostało uregulowane w Artykule B traktatu z Maastricht, celem Wspólnoty Europejskiej jest m.in. rozwijanie ścisłej współpracy w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych. Możliwość stanowienia aktów prawnych z zakresu sądowej współpracy w sprawach cywilnych stanowi art. 65 w zw. z art. 61 lit. c) TWE. Przepis ten mówi, że Rada UE przyjmuje środki z zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych, mające skutki transgraniczne zmierzające do poprawy i uproszczenia systemu transgranicznego dostarczania aktów sądowych i pozasądowych, współpracy w dziedzinie gromadzenia dowodów, uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych, w tym decyzji pozasądowych, a także wspierania zgodności norm mających zastosowanie w państwach członkowskich w dziedzinie kolizji ustaw i sporów o właściwość, a także usuwania przeszkód w należy-tym biegu procedur cywilnych, wspierając w razie potrzeby zgodność norm procedury cywilnej mających zastosowanie w państwach członkowskich¹⁴. W ciągu ostatnich 10 lat nastąpiło olbrzymie zdynamizowanie rozwoju współdziałania państw, zmierzającego zwłaszcza w zakresie objętym dawnym III filarem do poszerzenia i pogłębienia współpracy. Jednym z celów państw członkowskich, określonym w traktatach założycielskich, stało się zapewnienie obywatelom Unii Europejskiej życia w przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Na podstawie traktatu z Amsterdamu Wspólnota Europejska uzyskała uprawnienia do podejmowania działań mających na celu poprawę i uproszczenie współpracy w zakresie gromadzenia dowodów w sprawach cywilnych. Coraz szersze potrzeby prowadzenia rzetelnego procesu wymuszają konieczność regulacji prawnych coraz to nowych dziedzin. Szczególne znaczenie w tej zakresie postępowania cywilnego miały ostatnie nowelizacje traktatu ustanawiającego Unię Europejską. Jest to dalsze ujednoczenie współpracy w tym zakresie. Upowszechniona została metoda wspólnotowa poprzez przekazanie części kompetencji regulacyjnych na rzecz instytucji wspólnotowych oraz korzystanie z instrumentów prawnych traktatu rzymskiego (zwłaszcza rozporządzeń i dyrektyw).

Ważnym etapem było podpisanie w dniu 13 grudnia 2007 r. w Lizbonie traktatu zmieniającego traktat o Unii Europejskiej i traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską¹⁵. Jest to regulacja ustanawiająca nowy ład prawny w Unii Europejskiej w formie konstytucyjnej ponadnarodowej przy jednoczesnej rezygnacji z tej formuły. Jest to także kolejny etap zacieśnienia współpracy sądowej w sprawach cywilnych. W dawnym art. 65, a obecnym art. 81 traktatu¹⁶ została umocniona i

¹⁴ Art. 65 traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej z dn. 30 kwietnia 2004 r., Dz. U. 2004, nr 90, poz. 864/2 ze zm.

¹⁵ Został ratyfikowany 1 grudnia 2009 r. przez Polskę

¹⁶ Wersja skonsolidowana Traktatu o Unii Europejskiej i Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej 2010/C 83/01, Dz. Urz. C 83, t. 53 z dn. 30 marca 2010.

rozszerzona prowadzona już współpraca sądowa, zarówno w sprawach karnych, jak i w cywilnych, poprzez instytucję wzajemnego uznawania orzeczeń i decyzji sądowych, transgranicznego doręczania i zawiadamiania o aktach sądowych i pozasądowych, dążenie do zgodności norm mających zastosowanie w państwach członkowskich w przypadku kolizji przepisów i sporów o właściwość, współpracę w zakresie gromadzenia dowodów, skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości, usuwanie przeszkód utrudniających prawidłowy przebieg procedur cywilnych, wspierając w razie potrzeby zgodność zasad procedury cywilnej mających zastosowanie w państwach członkowskich, rozwój alternatywnych metod rozstrzygania sporów oraz wspieranie szkolenia sędziów, a także innych pracowników wymiaru sprawiedliwości¹⁷. Poprzez jednoznaczne wyodrębnienie zakresu współpracy sądowej w sprawach cywilnych w odrębnym rozdziale 3 „Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości”, działania Unii Europejskiej w tym zakresie uległy poszerzeniu i zacieśnieniu, nadając tejże współpracy większą rangę. Oprócz rozwoju współpracy sądowej opartej na zasadzie wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych i pozasądowych, zbliżania podobnych przepisów ustawowych i wykonawczych, obejmuje ona dalszą współpracę przy pozyskiwaniu materiału dowodowego oraz usuwanie utrudnień i nieprawidłowości w biegu postępowania cywilnego.

Nowe środki mogą przyczynić się do usprawnienia współpracy w zakresie uznawania dowodów, skuteczniejszego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, współpracy między organami wymiaru sprawiedliwości państw członkowskich w zakresie ścigania przestępstw i wykonywania niektórych orzeczeń oraz ustanowienia zasad i procedur zapewniających uznawanie wszystkich form wyroków i orzeczeń sądowych na całym terytorium Unii Europejskiej.

PRZEPROWADZANIE DOWODÓW W UNII EUROPEJSKIEJ

W części tej rozważań zostaną poruszone, ze względu na obszerny zakres tematyki, jedynie najistotniejsze elementy współpracy sądowej w Unii Europejskiej w tej dziedzinie. Wspólne zasady przeprowadzania dowodów zapewnić mają efektywnie prowadzone postępowanie dowodowe z elementem prawa obcego. Jak zostało wskazane w punkcie 5 motywów Rozporządzenia, cel niniejszego rozporządzenia, którym jest poprawa współpracy między sądami w dziedzinie przeprowadzania dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych, nie może zostać osiągnięty w wystarczającym stopniu na poziomie państw członkowskich. Z tego względu w sprawach z elementem transgranicznym w wielu sytuacjach podstawowym elementem wydania orzeczenia w sprawie cywilnej lub handlowej toczącej się przed sądem w państwie członkowskim zgodnego

¹⁷ Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską podpisany w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r., 2007/C 306/01, Dz. Urz. UE C 306, t. 50 z 17 grudnia 2007.

z rzeczywistym stanem rzeczy jest przeprowadzenie dowodów w innym państwie członkowskim. Wskazuje to, iż współpraca sądowa w sprawach cywilnych Wspólnoty nie może ograniczać się do przekazywania dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych, które mieszczą się w zakresie rozporządzenia Rady (WE) nr 1348/2000 z dnia 29 maja 2000 r., w sprawie doręczania w państwach członkowskich sądowych i pozasądowych dokumentów w sprawach cywilnych i handlowych¹⁸. Zatem jedną z istotniejszych potrzeb jest konieczność dalszego usprawniania współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzania dowodów z pominięciem skomplikowanych i długotrwałych procedur.

W trzech działach Rozporządzenia dla ustanowienia należycie funkcjonującej współpracy uregulowane zostały ogólne wymogi wiążące się procedurą bezpośredniego trybu przesyłania wniosków oraz jednostek centralnych, wykonywania i przekazywania wniosku i wreszcie stosunek do innych regulacji międzynarodowych.

Sytuacje uzasadniające możliwość przeprowadzenia dowodu w państwie członkowskim niewątpliwie należy traktować jako wyjątki od regulacji art. 235 k.p.c. Zatem są to właściwości fizyczne lub techniczne dowodu albo miejsce, w którym się znajduje uniemożliwiające przeprowadzenie dowodu przed sądem orzekającym. Z tego względu przyjęto zasadę, iż sąd wezwany powinien wykonać wniosek według prawa swego państwa członkowskiego, co implikuje zasadę terytorialności¹⁹. W wyniku tej regulacji sąd polski, będąc sądem wezwanym, zastosuje polskie prawo procesowe. W sytuacji wystąpienia różnic w ustawodawstwie poszczególnych państw członkowskich sąd państwa wzywającego może zgłosić wniosek, aby sąd wezwany zastosował pewne reguły procesowe sądu wzywającego.

Zawarte w wstępie motywy ustawodawcze zapewniają także inne minimalne standardy wiążące się z zapewnieniem szybkiego i efektywnego postępowania, dlatego wniosek o przeprowadzenie dowodu powinien być wykonany szybko, tj. we wskazanym w rozporządzeniu okresie 90 dni od jego wpłynięcia do sądu wezwanego, a w sytuacji braku takiej możliwości sąd ten powinien zawiadomić o tym sąd wzywający, podając przyczyny, które stoją na przeszkodzie szybkiemu wykonaniu wniosku. Nadto dla maksymalnie wydajnego postępowania dowodowego, które predestynuje wydanie rzetelnego orzeczenia, dopuszczalne jest korzystanie ze wszelkich stosownych środków, pod warunkiem, że zachowane są pewne warunki dotyczące czytelności i wiarygodności otrzymanego dokumentu.

Na mocy art. 1 ust. 1 rozporządzenia stosuje się je w sprawach cywilnych i handlowych, które toczą się lub będą się toczyć przed sądem w przypadku, gdy sąd jednego z państw członkowskich, zgodnie z obowiązującym w tym państwie

¹⁸ Dz. U. L 160 z 30.6.2000, s. 37.

¹⁹ K. Piasecki, *Zarys sądowego prawa procesowego Unii Europejskiej*, Warszawa 2009, s. 235–236.

prawem, zwróci się do właściwego sądu innego państwa członkowskiego o przeprowadzenie dowodu lub z wnioskiem o umożliwienie przeprowadzenia dowodu bezpośrednio w innym państwie członkowskim. Nie można, zgodnie z art. 1 ust. 2 rozporządzenia, zwrócić się z wnioskiem o przeprowadzenie dowodu, który nie będzie wykorzystany w toczącym się lub przyszłym postępowaniu, natomiast ze względu na szeroką interpretację regulacji nie ma znaczenia rodzaj sądu, gdzie postępowanie toczy się już lub ma zostać wszczęte²⁰. Dla maksymalnie szerokiej współpracy między sądami państw członkowskich rozporządzenie to należy stosować we wszystkich postępowaniach w sprawach cywilnych i handlowych niezależnie od rodzaju sądu lub trybunału, w którym postępowanie jest prowadzone²¹. Mimo braku definicji sprawy cywilnej i handlowej, należy pod tym pojęciem rozumieć wszystkie sprawy oprócz spraw z zakresu prawa publicznego, gdy jedna ze stron stosunku prawnego jest podmiotem publicznym i wykonuje wobec drugiej strony uprawnienia o charakterze władczym wynikające z władczych kompetencji²². Artykuł 1 ust. 2 rozporządzenia stanowi, że nie można zwracać się z wnioskiem w celu uzyskania dowodu, który nie jest przeznaczony do wykorzystania w toczącym się lub przyszłym postępowaniu sądowym.

Dla szerszego wykorzystania Rozporządzenia przewidziane zostały dwie metody przeprowadzania dowodów ze względu na to, który sąd odpowiada za przeprowadzenie dowodu. Niezależnie od formy przeprowadzenia bez wyjątku z wnioskiem o przeprowadzenie dowodu wystąpić można bezpośrednio do właściwego sądu państwa członkowskiego. Bezpośrednie przeprowadzenie dowodu, jako najściślejsza forma współdziałania w tym zakresie, wymaga zgody państwa członkowskiego, na terenie którego dowód ma być przeprowadzony. Jak stanowi art. 17 Rozporządzenia, taki sposób przeprowadzenia dowodu może mieć miejsce tylko wtedy, jeżeli może ono zostać wykonane na zasadzie dobrowolności, bez potrzeby stosowania środków przymusu. Jeśli sąd zleca bezpośrednie przeprowadzenie dowodu w innym państwie członkowskim, przekazuje organowi centralnemu lub właściwemu organowi w tym państwie odpowiedni wniosek. Bezpośrednie przeprowadzenie dowodu jest dopuszczalne tylko wówczas, gdy może nastąpić na podstawie dobrowolnej zgody i bez środków przymusu. Jeśli konieczne jest przesłuchanie osoby, sąd występujący z wnioskiem informuje tę osobę, że przesłuchanie odbędzie się na podstawie dobrowolnej zgody. Dowód przeprowadza wyznaczony według prawa państwa sądu występującego z

²⁰ K. Weitz, *Współpraca państw członkowskich UE w zakresie przeprowadzania dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych*, KPP 2005, z. 2, s. 457 i n.

²¹ <http://www.europa.eu.int/civiljustice.html>: Przewodnik w sprawie stosowania Rozporządzenia o przeprowadzaniu dowodów (Rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych), s. 7.

²² J. Ciszewski, *Przeprowadzanie dowodów w sprawach cywilnych i handlowych w państwach Unii Europejskiej. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 46.

wnioskiem sędziego lub inna osoba, np. biegły. Jest to najistotniejszy etap zacieśniania współpracy w postępowaniu dowodowym, gdyż państwa dla realizacji prawa do rzetelnego procesu w dużej mierze rezygnują ze swojej suwerenności²³.

Dla przyspieszenia i ułatwienia współpracy w tym zakresie, wnioski między państwami są przekazywane, zgodnie z regulacją art. 2 ust. 1 przez sąd, przed którym toczy się lub będzie się toczyć postępowanie (sąd wzywający) bezpośrednio do właściwego sądu innego państwa członkowskiego (sądu wezwanego) w celu przeprowadzenia dowodów. Wnioski o przeprowadzenie dowodu są przesyłane przez sąd, przed którym postępowanie wszczęto lub powinno być otwarte, bezpośrednio do właściwego sądu innego państwa członkowskiego w celu przeprowadzenia dowodu. Obowiązkiem każdego państwa członkowskiego jest sporządzenie listy sądów odpowiedzialnych za dokonywanie zleconych czynności procesowych, jak też określenie właściwości miejscowej i – w razie potrzeby – szczególnej właściwości rzeczowej tychże sądów. Bezpośrednie zwracanie się z prośbą o przeprowadzenie dowodu stanowi postęp i zacieśnienie współpracy, gdyż pominięcie „jednostki przekazującej” i „jednostki przyjmującej”²⁴ pozwala ominąć dodatkowe podmioty pośredniczące w pomocy prawnej i zaoszczędzić czas i koszty.

Co do zasady brak jest wskazania, jakie dowody mogą być przeprowadzane przed sądami państw członkowskich. Zakres ich nie został zawężony, zatem należy przyjąć szeroki zakres środków dowodowych, jakich dotyczyć mogą wnioski. Mogą to być zatem wnioski o przeprowadzenie dowodu z przesłuchania świadków, biegłych, stron, opinii biegłych i z oględzin mogą zostać uwzględnione w trybie pomocy prawnej²⁵. Odnośnie pozostałych środków dowodowych w art. 4 ust. 1 lit. f) określono natomiast, że jeżeli wniosek dotyczy przedstawienia dokumentów lub zbadania przedmiotów, powinien on zawierać inne dane szczegółowe, takie jak dokładne wskazanie dokumentu, w którym jest on posiadaniu, data jego sporządzenia, osnowę oraz jego znaczenie jako środka dowodowego. Zatem sąd wzywający może domagać się przedstawienia dokumentu podlegającego dowodzeniu, tj. np. umowy, testamentu itd., gdyż na tym, zgodnie z art. 248 §1 k.p.c., polega przeprowadzenie tego dowodu. Należy zatem wnioskować, iż w szczególnym trybie zbadania tych środków dowodowych także mogą być przeprowadzone w ramach regulacji tegoż Rozporządzenia. Dla usprawnienia współdziałania należy przyjąć tu wykładnię rozszerzającą zapewniającą możliwość żądania wskazania świadka, przekazania informacji, grupowego badania krwi czy wskazania osoby zainteresowanej²⁶.

²³ K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne* [w:] *Stosowanie prawa UE przez sądy*, red. A. Wróbel, Kraków 2005, s. 719.

²⁴ J. Ciszewski, *Przeprowadzanie dowodów w sprawach cywilnych i handlowych w państwach Unii Europejskiej. Komentarz...*, s. 75.

²⁵ *Ibidem*, s. 39.

²⁶ J. Ciszewski, *Przeprowadzanie dowodów w sprawach cywilnych i handlowych w państwach Unii Europejskiej. Komentarz...*, s. 67.

Istotną regulacją z zakresu współpracy przy przeprowadzaniu dowodów jest zapewnienie obecności i uczestniczenia stron, a także ich przedstawicieli przy przeprowadzaniu dowodu przez sąd wezwany. Zgodnie z art. 11 Rozporządzenia przedstawiciele sądu wzywającego oraz strony mogą być obecne przy przeprowadzaniu dowodów przez sąd wezwany. Dopuszczona zatem dwie formy swoistej kontroli przeprowadzania dowodu – albo w postaci biernego uczestnictwa i obserwowania przeprowadzania dowodu, albo aktywne współdziałanie przy jego przeprowadzaniu²⁷. Realizacja tego prawa następuje poprzez zawiadomienie sporządzone przez sąd wzywający, tj. zakreślenie pkt 9.1. formularza A.

Istotnym usprawnieniem współpracy w zakresie przeprowadzania dowodów jest daleko idąca standaryzacja wniosków i zawiadomień w ramach przeprowadzania dowodów²⁸. Wniosek o przeprowadzenie dowodu jest sporządzany bezwzględnie przy wykorzystaniu specjalnego formularza, w języku urzędowym państwa członkowskiego, do którego jest kierowany, lub – jeśli w państwie tym jest więcej języków urzędowych – w języku urzędowym albo w jednym z języków urzędowych miejsca dokonania zleconej czynności procesowej, lub w innym języku, którego użycie dane państwo członkowskie dopuszcza. Rozporządzenie określa dokładne kryteria dotyczące formy i treści wniosku. Powinien zatem zawierać zgodnie z art. 4 rozporządzenia doprecyzowanie zakresu pomocy przy przeprowadzeniu dowodu, takie jak wskazanie sądu wzywającego i, w stosownych przypadkach, sądu wezwanego, nazwiska i adresy stron postępowania oraz ich pełnomocników, jeśli zostali ustanowieni, rodzaj i przedmiot sprawy oraz krótkie przedstawienie faktów, opis dowodów, jakie mają być przeprowadzone, zaś w przypadku wniosku o przesłuchanie osoby: nazwiska oraz adresy osób, które mają być przesłuchane, pytania, które mają być zadane osobom przesłuchiwanym oraz opis faktów, co do których mają oni być przesłuchani, w stosownych przypadkach, powołanie się na prawo do odmowy składania zeznań zgodnie z prawem państwa członkowskiego²⁹. Są to dane niezbędne dla prawidłowego przeprowadzenia wniosku, zatem w przypadku wystąpienia braków, sąd wezwany występuje zgodnie z art. 8 ust. 1 rozporządzenia do sądu wzywającego o przekazanie brakujących danych. W elementach wniosku uwzględniono odmienności poszczególnych państw i konieczność respektowania praw do odmowy zeznań czy odbierania przyrzeczenia³⁰.

Rozporządzenie określa, iż wniosek powinien zostać sporządzony w jednym z języków urzędowych wezwanego państwa członkowskiego lub też w innym języku, który został przez to państwo wskazany jako możliwy do przyjęcia (art. 5

²⁷ *Ibidem*, s. 141.

²⁸ K. Piasecki, *Zarys sądowego prawa...*, s. 236.

²⁹ Wzór wniosku o przeprowadzenie dowodu zawarty jest w formularzu A lub I zamieszczonym w Załączniku do rozporządzenia (w Załączniku znajduje się 10 formularzy dla usprawnienia postępowania). Formularz dostępny jest on-line w atlasie na stronie internetowej http://europa.eu.int/comm/justice_home/judicialatlascivil/html/te_filling_pl.htm

³⁰ J. Ciszewski, *Przeprowadzanie dowodów w sprawach cywilnych i handlowych w państwach Unii Europejskiej. Komentarz*, s. 101 i n.

rozporządzenia). Każde państwo wskazuje ponadto język oficjalny lub języki oficjalne instytucji Wspólnoty Europejskiej, w których też można wypełniać formularz wniosku. Przekazywanie wniosków o przeprowadzenie dowodu odbywa się sposobami najszybszymi z możliwych, jednakże muszą być one możliwe do zaakceptowania, co państwo członkowskie musi wskazać (art. 6 rozporządzenia). Najczęściej są to – poczta, faks, poczta elektroniczna. Prawie wszystkie państwa, oprócz Hiszpanii, Polski oraz Wielkiej Brytanii (za wyjątkiem Szkocji) akceptują przesyłanie wniosków faksem. Wyżej wymienione państwa uznają tylko drogę pocztową. Z kolei pocztę, faks, pocztę elektroniczną dopuszcza 13 państw członkowskich (Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Irlandia, Łotwa, Malta, Portugalia, Republika Czeska, Słowacja, Słowenia, Węgry i Włochy)³¹. Dopuszczalna jest każda droga komunikacji, o ile otrzymany dokument jest zgodny pod względem treści z dokumentem wysłanym oraz odczytanie wszystkich zawartych w nim danych nie sprawia trudności³². Może być to zatem faks, poczta elektroniczna pod warunkiem dodatkowego przesłania wniosku drogą pocztową³³.

Dla zapobiegania przewlekłości postępowania został wskazany termin wykonania wniosku. Wnioski powinny być wykonywane bezzwłocznie, a najpóźniej w ciągu 90 dni od daty ich otrzymania. Jeżeli jest to niemożliwe, sąd wezwany informuje o tym sąd wzywający, wskazując przyczyny tej niemożności, np. wyjazd czy chorobę osoby, która ma zostać przesłuchana (art. 15 rozporządzenia). Sąd, do którego wniosek jest kierowany, przeprowadza dowód niezwłocznie, najpóźniej jednak w ciągu 90 dni po otrzymaniu wniosku, stosując przy tym prawo swego państwa. Zgodnie ze sprawozdaniem Komisji w wielu państwach członkowskich, które przystąpiły do Unii Europejskiej w 2004 r., wnioski wykonywane są w ciągu 90 dni, natomiast w niektórych pozostałych państwach członkowskich okres ten bywa dłuższy³⁴.

Sąd występujący z wnioskiem może wyrazić życzenie, by zlecona czynność została dokonana przy zachowaniu formy szczególnej, którą przewiduje prawo jego państwa. Szczególna forma może wystąpić, gdy regulacja danego państwa przewiduje konieczność pouczenia osób o tym, że przeprowadzenie dowodu wymaga zgody zainteresowanej osoby, np. o prawie odmowy zeznań lub odmowie odpowiedzi na pytanie, przy żądaniu przedstawienia dokumentu lub przedmiotu oględzin, a także prawo do korzystania z pomocy adwokata czy

³¹ J. Zatorska, *Komentarz do rozporządzenia Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami Państw Członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych* (Dz.U.UE.L.00.160.37), LEX /el. 2008, s. 30.

³² K. Piasecki, *Zarys sądowego prawa procesowego...*, s. 238.

³³ J. Ciszewski, *Przeprowadzanie dowodów w sprawach cywilnych i handlowych w państwach Unii Europejskiej. Komentarz*, s. 112.

³⁴ Sprawozdanie Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego na temat stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy pomiędzy sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych, Bruksela, dnia 5 grudnia 2007 r., KOM (2007) 769 wersja ostateczna, s. 3.

tłumacza³⁵. Sąd, który będzie wykonywał wniosek ma obowiązek uwzględnić powyższe życzenie, chyba że forma ta jest sprzeczna z prawem jego państwa albo jej zachowanie jest niemożliwe z powodu znacznych trudności faktycznych. Sąd występujący z wnioskiem może również zwrócić się z prośbą do sądu wezwanego o przeprowadzenie dowodu przy wykorzystaniu technologii komunikacyjnych, w szczególności w drodze wideo- i telekonferencji. Przychyli się do takiej prośby, chyba że jest ona sprzeczna z prawem jego państwa lub jej spełnienie jest niemożliwe z powodu znacznych trudności faktycznych.

Organ centralny lub właściwy organ państwa otrzymującego wniosek zawiadamia sąd występujący z wnioskiem w ciągu 30 dni po wpłynięciu wniosku, czy może on być uwzględniony i – jeśli to konieczne – na jakich warunkach czynność ma być dokonana. Organy te mają w szczególności kompetencje do wskazania sądu swojego państwa, który ma uczestniczyć w przeprowadzaniu dowodu, w celu zapewnienia należytego stosowania przepisów rozporządzenia oraz przestrzegania ustalonych warunków. Organ centralny lub właściwy organ ułatwia wykorzystywanie technologii komunikacyjnych. Po raz pierwszy w Rozporządzeniu przewidziano możliwość przeprowadzenia dowodów z wykorzystaniem nowych technologii jak wideo- i telekonferencja (art. 10 ust. 4).

Ze względu na to, iż celem rozporządzenia jest usprawnienie, ułatwienie, ale także zapewnienie skutecznego przeprowadzania dowodów w sprawach wymagających skorzystania w tym zakresie z pomocy państwa członkowskiego, odmowa wykonania wniosku powinna następować tylko w wyjątkowych sytuacjach. Możliwość odwołania się od odmowy wykonania wniosku regulowana jest prawem krajowym³⁶. Możliwość odmowy wykonania wniosku o przeprowadzenie dowodów jest ograniczona do niewielkiej liczby konkretnych sytuacji. Powody odmowy są ściśle ograniczone. Wykonania wniosku można odmówić wyłącznie wtedy, gdy wniosek nie wchodzi w zakres rozporządzenia (art. 1), sąd wezwany nie ma kompetencji do ustanowienia środków, których dotyczy wniosek (art. 14 ust. 2 lit. b), sąd wzywający nie zastosował się do wezwania sądu wezwanego o uzupełnienie wniosku zgodnie z art. 8 w ciągu 30 dni po tym, jak sąd wezwany wystąpił do sądu wzywającego o uzupełnienie wniosku, lub depozyt lub zaliczka, których zażądano zgodnie z art. 18 ust. 3, nie zostały złożone bądź wpłacone w ciągu 60 dni od odpowiedniego żądania sądu wezwanego.

W Polsce sądami właściwymi do przeprowadzania dowodów są sądy rejonowe; jednostką centralną jest Ministerstwo Sprawiedliwości, Departament Współpracy Międzynarodowej i Prawa Europejskiego wykonujący swe funkcje w języku polskim, angielskim, niemieckim i francuskim. Wyłącznym sposobem

³⁵ K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne...*, s. 736.

³⁶ Przewodnik z sprawie stosowania rozporządzenia o przeprowadzaniu dowodów (Rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych), http://ec.europa.eu/civiljustice/evidence/evidence_ec_guide_pl.pdf, s. 17.

przyjmowania wniosków o przeprowadzenie dowodów jest przesyłanie ich za pośrednictwem placówki pocztowej. Regulacja zawarta w artykule 6 Rozporządzenia stanowi, iż wnioski i inne informacje przekazywane są w możliwie najszybszy sposób, który państwo członkowskie wskaże jako możliwy do zaakceptowania. Przekazanie może odbywać się przy wykorzystaniu wszystkich stosownych środków, pod warunkiem, że otrzymany dokument dokładnie oddaje zawartość wysłanego dokumentu oraz że wszystkie informacje w nim podane są czytelne. W świetle tego unormowania rozwiązanie zastosowane w Polsce ograniczające się jedynie do drogi pocztowej wydaje się być niewystarczające, w szczególności w sytuacji, gdy niektóre kraje dopuściły możliwość komunikacji np. za pomocą poczty elektronicznej.

W związku z rozwojem e-sądownictwa, dla usprawnienia postępowania istnieje możliwość wykorzystania tych form także w zakresie przeprowadzenia dowodów. W sytuacji, gdy brak jest możliwości udziału osobistego stron lub osób uczestniczących, w celu ułatwienia uczestnictwa można wykorzystać nowoczesne formy komunikacji, w szczególności wideokonferencję. Sposób ten został uznany za najskuteczniejszy sposób przeprowadzenia dowodów³⁷. W innym przypadku byłoby konieczne, żeby świadek przybył do wzywającego sądu w innym państwie lub żeby urzędnicy sądowi przyjechali spotkać się ze świadkiem, co w sposób oczywisty wydłuża czas postępowania i zwiększa jego koszt. Wideokonferencja jest tanim i skutecznym rozwiązaniem tych problemów. Rozporządzenie stanowi, że sąd wzywający może zwrócić się do sądu wezwanego o przeprowadzenie dowodu przy użyciu technik łączności, w szczególności w drodze wideokonferencji lub telekonferencji (art. 10 ust. 4). Sąd wzywający wypełnia w tym celu pkt 13.1 formularza A. Co do zasady sąd wezwany ma obowiązek zastosowania się do wniosku o wykorzystanie technik łączności, chyba że procedura taka nie jest zgodna z prawem państwa członkowskiego wezwanego albo istnieją inne poważne trudności praktyczne³⁸. Obecnie wskazuje się, iż gromadzenie dowodów, doręczanie dokumentów, itp., są przyczynami dużych opóźnień proceduralnych. Z ustaleń Komisji wynika, że z jednej strony techniki łączności znacznie uprościły przeprowadzanie dowodów, z drugiej zaś ich potencjał wciąż wykorzystywany jest w niewielkim tylko zakresie, ze względu na ograniczoną dostępność koniecznych środków technicznych³⁹. Rozwiązania elektroniczne na szczeblu postępowania sądowego mogą się przyczynić do tworzenia elektronicznego obiegu dokumentów w sądach, w tym także wniosków dowo-

³⁷ Wykorzystanie wideokonferencji do przeprowadzania dowodów w sprawach cywilnych i handlowych na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. Praktyczny przewodnik, <http://ec.europa.eu/civiljustice>, s. 6.

³⁸ J. Zatorska, *Komentarz do rozporządzenia Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami Państw Członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych* (Dz.U.UE.L.00.160.37), LEX /el. 2008, s. 37.

³⁹ Sprawozdanie Komisji dla Rady, Parlamentu Europejskiego i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego na temat stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1206/2001, s. 4.

dowych, tłumaczeń z nimi związanych, wypełniania dokumentacji spraw i zarządzania nią, przydzielania spraw, płatności online i systemów opłat sądowych, systemów protokołowania, archiwizacji, zarządzania sądami i statystycznych. W związku z tym pojawiają się postulaty, by powszechnym sposobem przekazywania wniosków dotyczących przeprowadzania dowodów stała się technologia informacyjna oraz wideokonferencje w połączeniu z bezpiecznym systemem wysyłania i odbierania poczty elektronicznej. Poczta elektroniczna powinna stać się w miarę możliwości powszechnym środkiem przekazywania wniosków dotyczących przeprowadzenia dowodów. Ze względu na nowy charakter tych sposobów współpracy w zakresie dowodów, wciąż istnieją wyzwania w ramach europejskiej strategii w dziedzinie e-sprawiedliwości⁴⁰. Tym bardziej że wiele państw nie dysponuje środkami technicznymi, które zezwalałyby na przeprowadzenie wideokonferencji. Dodatkowo nowoczesne środki, zgodnie ze sprawozdaniem Komisji Prawnej Parlamentu Europejskiego odnośnie stosowania Rozporządzenia o przeprowadzaniu dowodów są sposobem zwiększenia efektywności postępowania dowodowego⁴¹.

UREGULOWANIE PRZEPROWADZANIA DOWODÓW W PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH I KIERUNEK ZMIAN PO UCHWALENIU TRAKTATU LIZBOŃSKIEGO W ŚWIETLE PRZEWIDYWANYCH NOWELIZACJI KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Niewątpliwie regulacje prawa europejskiego w zakresie przeprowadzania dowodów są wyłomem od przeprowadzania postępowania dowodowego przed składem orzekającym. Art. 235 kodeksu postępowania cywilnego stanowi, iż postępowanie dowodowe odbywa się przed sądem orzekającym, chyba że sprzeciwia się temu charakter dowodu albo wzgląd na poważne niedogodności lub niewspółmierność kosztów w stosunku do przedmiotu sporu. Regulacja ta czyni zadość zasadzie bezpośredniości i względy sprawiedliwego procesu niewątpliwie nasuwałyby wniosek o konieczności wezwania świadka, biegłego czy przedstawienia innego środka dowodowego przed składem orzekającym. Nowe-

⁴⁰ W ramach strategii e-sprawiedliwości Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dn. 18 grudnia 2008 r. zawierająca zalecenia Komisji w sprawie e-sprawiedliwości P6_TA (2008) 0637 (2008/ 2125 (INI)), (2010/C 45 E/12), Dz. U UE C z dnia 23 lutego 2010 r. w uwagach wprowadzających stanowi, iż mnóstwo osób jest zaangażowanych w transgraniczne spory sądowe, zatem szersze stosowanie technologii informacyjnych ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia obywatelom szerszego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, zaś technologie informacyjne mogą zapewnić znaczący wkład w poprawę dostępności i skuteczności europejskich systemów sądowniczych i prawnych.

⁴¹ <http://www.europarl.europa.eu.html>; Sprawozdanie z dn. 17 lutego 2009 r. dotyczące współpracy pomiędzy sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (2008/2180(INI)).

lizacja kodeksu postępowania cywilnego z dn. 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy kodeks postępowania cywilnego⁴² dodała w art. 235 §2 i 3 zapewniający możliwość przeprowadzenia dowodu przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie tej czynności na odległość i konieczność wydania rozporządzenia wskazującego sposób korzystania z tego rodzaju urządzeń i środków oraz sposób przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów dokonanych podczas jego przeprowadzania. Regulacja ta zapewnia możliwość przeprowadzenia dowodu z uwzględnieniem postępu technicznego, szczególnie w sprawach z elementem zagranicznym, np. przesłuchanie świadka, przesłuchanie strony, wysłuchanie biegłego czy dokonywanie oględzin⁴³. Z drugiej strony mamy na względzie ekonomikę procesową i zapobieganie nadmiernemu przewlekaniu postępowania. W takich wypadkach, gdy środek dowodowy pozostaje poza granicami państwa, sąd orzekający zleci przeprowadzenie dowodu jednemu ze swych członków (sędzia wyznaczony) albo innemu sądowi (sąd wezwany). Należy w tym zakresie odnieść się do regulacji międzynarodowego postępowania cywilnego, w których to w art. 1130 w §1 ustawodawca wskazał, iż w sprawach przeprowadzania dowodów i dokonywania innych czynności oraz doręczania pism sądowych sądy porozumiewają się z sądami lub innymi organami państw obcych oraz z polskimi przedstawicielstwami dyplomatycznymi i urzędami konsularnymi, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

Także w zakresie międzynarodowego postępowania cywilnego polski kodeks postępowania cywilnego został dostosowany do regulacji europejskich i Rozporządzenia poprzez unormowanie w zakresie uzyskiwania albo udzielania pomocy prawnej przez polskie sądy przy przeprowadzeniu dowodów lub dokonywaniu doręczeń (art. 1130–1136² k.p.c.). Jest to szereg regulacji opartych w dużej mierze na rozwiązaniach przyjętych w rozporządzeniu nr 1206/2001 i rozporządzenia nr 1348/2000. W zakresie przeprowadzania dowodów i dokonywania doręczeń odstąpiono od pośrednictwa Ministerstwa Sprawiedliwości na rzecz zasady bezpośredniego porozumiewania się z organami państw obcych oraz z polskimi przedstawicielstwami dyplomatycznymi i urzędami konsularnymi

Ustawą z dn. 5 grudnia 2008 r.⁴⁴ zostały znowelizowane również przepisy pomocy prawnej, poprzez objęcie tym pojęciem składanie i realizowanie wniosków rekwizycyjnych o przeprowadzenie dowodów i o doręczenie pism za granicą, a także dokonywanie innych czynności postępowania cywilnego, takich jak dostarczanie zaświadczeń, odpisów i wyciągów z akt urzędowych, informacji o istnieniu dowo-

⁴² Dz. U. nr 234, poz. 1571.

⁴³ T. Ereciński, Komentarz do art. 235 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, cz. I. Postępowanie rozpoznawcze*, t. 1, T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Wetz, red. T. Ereciński, wyd. 3, Warszawa 2009, s. 692.

⁴⁴ Ustawa z dn. 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. nr 234, poz. 1571.

dów, wskazywanie świadków czy doręczania pism pozasądowych⁴⁵. Ustanowiona została w zakresie przeprowadzania dowodów zasada bezpośredniego porozumiewania się z sądami i innymi organami państwa wezwanego (art. 1131 §1 i 2 k.p.c.), możliwość obecności lub udziału polskiego sędziego w przeprowadzeniu dowodu przez sąd lub inny organ państwa wezwanego (art. 1131 §4 k.p.c.), a także możliwość bezpośredniego przeprowadzenia dowodu za granicą przez polski sąd lub wyznaczonego do tego sędziego (art. 1131 §5 k.p.c.). Przeprowadzenie dowodu za granicą zgodnie z nowymi regulacjami odbywać się może przy użyciu urządzeń technicznych, które umożliwiają obecność lub udział w dokonaniu tej czynności albo jej dokonanie na odległość (art. 1131 §6 k.p.c.), tym samym po raz pierwszy w polskiej procedurze zostały wprowadzone tzw. wideo- lub telekonferencje.⁴⁶ Takie same zasady obowiązują także w sytuacji, gdy sąd lub inny organ państwa obcego wystąpi o przeprowadzenie dowodu w Polsce (art. 1135² §4 k.p.c.).

W zakresie wykonywania wniosków sądów lub innych organów państw obcych o udzielenie pomocy prawnej utrzymano zasadę, że następuje to według prawa polskiego, ale możliwe jest zastosowanie także innego sposobu przeprowadzenia dowodu lub doręczenia niż przewidziany w prawie polskim, jeżeli wnioskuje o to sąd lub inny organ państwa obcego, a przedmiotowy sposób wykonania wniosku nie jest zakazany przez prawo polskie (art. 1136 §1 k.p.c.).

Pewne zmiany w zakresie mocy dowodowej zagranicznych dokumentów urzędowych dotyczą zastąpienia dotychczasowej przesłanki wymagania uwierzytelnienia dokumentu przez polskie przedstawicielstwo dyplomatyczne lub konsularne w postaci wątpliwości co do autentyczności dokumentu warunkiem polegającym na tym, że strona zaprzeczyła autentyczności dokumentu. Określono także, co powinno obejmować uwierzytelnienie dokumentu (art. 1138 §1 i 2 k.p.c.).

Niewątpliwie istotnym aspektem współpracy sądowej w ramach usprawnienia przeprowadzania dowodów na odległość jest informatyzacja postępowania cywilnego i wykorzystanie nowych technologii. Ministerstwo Sprawiedliwości w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z dnia 5 grudnia 2008 r., wydało rozporządzenie w sprawie urządzeń i środków technicznych umożliwiających przeprowadzanie dowodu na odległość w postępowaniu cywilnym⁴⁷. Celem tej regulacji jest stworzenie systemu organizacyjnego i wskazanie rodzaju urządzeń i środków technicznych koniecznych do przeprowadzania dowodu na odległość. Ponadto określenie sposobu korzystania z urządzeń i środ-

⁴⁵ T. Demendecki, *Komentarz bieżący do art. 1130 kodeksu postępowania cywilnego* [w:] J. Bodio, T. Demendecki, A. Jakubecki, O. Marcewicz, P. Telenga, M.P. Wójcik, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, LEX/EI. 2010.

⁴⁶ J. Ciszewski, *Komentarz do art. 1131* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Cz. IV. *Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego*. Cz. V. *Sąd polubowny (arbitrażowy)*, t. 5, T. Ereciński, J. Ciszewski, K. Witz, pod red. T. Erecińskiego, wyd. 3, Warszawa 2009, s. 373.

⁴⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 lutego 2010 r. w sprawie urządzeń i środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie dowodu na odległość w postępowaniu cywilnym, Dz. U. z 2010 r. nr 34, poz. 185

ków technicznych umożliwiających przeprowadzenie dowodu na odległość oraz sposobu przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów dokonanych podczas przeprowadzania dowodu na odległość. Urządzenia wykorzystywane do przeprowadzenia dowodu na odległość mają gwarantować integralność i poufność przekazu telekomunikacyjnego.

Jednakże dalsze przewidywane zmiany postępowania cywilnego z zakresie postępowania dowodowego przygotowywane przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego przy Ministerstwie Sprawiedliwości wydają się nie być całkowicie kompatybilne z instytucjami i formami uczestnictwa w postępowaniu cywilnym jednolitymi dla państw członkowskich Unii Europejskiej. Komisja Kodyfikacyjna działająca przy Ministerstwie Sprawiedliwości chce wprowadzić do postępowania cywilnego przewidzianą dotychczas w postępowaniu gospodarczym i powodującą wiele utrudnień prekluzję dowodową. Instytucja prekluzji dowodowej stosowana w naszym ustawodawstwie służyć ma przyspieszeniu i uproszczeniu postępowania. Prekluzja procesowa jest to swoistego rodzaju ograniczenie dopuszczalności przedstawiania sądowi przez strony materiału procesowego w określonym czasie, a nie zakresie przedmiotowym⁴⁸. Jest to zatem odstępstwo od ogólnej reguły pozwalającej na przytaczanie okoliczności faktycznych, zgłaszanie wniosków dowodowych czy podnoszenie zarzutów aż do zamknięcia rozprawy w I instancji (art. 217 §1 k.p.c.), co ma zapobiegać przewlekaniu postępowania cywilnego przez umożliwienie stronom, w ramach prowadzenia procesu dowolnego wprowadzania materiału procesowego i wpływania na kierunek procesu, a także na czas jego trwania. Jest to rozwiązanie niezbyt popularne w większości państw Unii Europejskiej, jako że nie stosują one takich ograniczeń. Prekluzja dowodowa wiąże się z koniecznością podania wszelkich twierdzeń i dowodów przez strony postępowania już w pierwszym piśmie procesowym – w pozwie oraz w odpowiedzi na pozew. Wprowadzenie tego przepisu miałyby przyspieszyć i usprawnić polski proces. Rozwiązania te nie są jednak praktykowane w krajach Unii Europejskiej. Zgodnie z projektowaną zmianą art. 217 §1 strona może aż do zamknięcia rozprawy przytaczać okoliczności faktyczne i dowody na uzasadnienie swych wniosków lub dla odparcia wniosków i twierdzeń strony przeciwnej zaś zgodnie z §2 sąd pomija spóźnione twierdzenia i dowody, chyba że strona nie zgłosiła ich we właściwym czasie bez swej winy lub uwzględnienie spóźnionych twierdzeń i dowodów nie spowoduje zwłoki w rozpoznaniu sprawy albo występują inne wyjątkowe okoliczności⁴⁹. Formalizm prekluzji łagodzony ma być zatem przez dwa wyjątki, które dopuszczają możliwość złożenia dowodu nie tylko w pozwie czy odpowiedzi na pozew. Strona może w toku całego postępowania powoływać nowe twierdzenia i dowody, jeżeli ich powołanie wcześniej nie było możliwe lub gdy potrzeba ich powo-

⁴⁸ S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 341.

⁴⁹ Projekt ustawy z dnia 4 listopada 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw.

łania wynika później. Rozwiązanie takie znacznie ograniczyłoby prawa stron w postępowaniu ze względu na to, iż często są to osoby nieposiadające wiedzy fachowej i niemające rozeznania w sposobie dowodzenia prawdziwości swoich twierdzeń i gromadzenia materiału procesowego. Nowe przepisy mogą spowodować dyskryminację powodów. Nie będą oni mieli wiedzy o konieczności przedstawienia już w pozwie wszystkich dowodów.

Niewątpliwie mimo usprawnienia współpracy sądowej w zakresie przeprowadzania dowodów, jest jeszcze wiele do zrobienia, co niewątpliwie podkreśla traktat lizboński. Rozporządzenie (WE) nr 1206/2001 ciągle jeszcze nie jest stosowane tak skutecznie, jak to mogło mieć miejsce, w związku z czym konieczne jest podjęcie dodatkowych kroków mających na celu poprawę współpracy między sądami państw członkowskich w zakresie przeprowadzania dowodów oraz zwiększenie skuteczności rozporządzenia. Mimo promocji jednolitych europejskich rozwiązań poprzez stworzenie i propagowanie praktycznego przewodnika konieczne jest dalsze informowanie stron i sądów o możliwości korzystania z rozporządzenia. W celu ulepszenia, ale przede wszystkim usprawnienia przeprowadzania dowodów Unia Europejska prowadzi badania i opracowuje raporty mające na celu ustalenie zakresu niedomagań i konieczności wzmocnienia współpracy. Zgodnie ze sprawozdaniem Parlamentu Europejskiego są państwa członkowskie dysponujące obecnie środkami technicznymi umożliwiającymi przeprowadzanie wideokonferencji. Mimo to, technika ta nie jest dostatecznie wykorzystywana, gdyż państwa członkowskie w niedostatecznym stopniu wspierają wprowadzanie nowoczesnej technologii łączności⁵⁰. Istotne w tym zakresie jest także szerokie wykorzystanie technologii informacyjnej i wideokonferencji w połączeniu z bezpiecznym systemem wysyłania i odbierania poczty elektronicznej, która powinna stać się we właściwym czasie powszechnym środkiem przekazywania wniosków dotyczących przeprowadzenia dowodów. Niektóre państwa członkowskie, odpowiadając na kwestionariusz rozesłany przez konferencję haską, wymieniają problemy związane z kompatybilnością łączności wideo i w najbliższym czasie należy się tym zająć w ramach europejskiej strategii w dziedzinie e-sprawiedliwości. Dlatego w ramach rozwoju tejże strategii istotnym jest także dokonywanie tłumaczeń pisemnych i ustnych wynikających z przeprowadzania dowodów w kontekście transgranicznym w poszerzonej Unii Europejskiej. E-sprawiedliwość ma o tyle znaczenie, że wiele państw nie posiada wciąż środków technicznych umożliwiających przeprowadzenie wideokonferencji i nowoczesne środki są ciągle rzadko w postępowaniu dowodowym używane. Stąd zalecenia zainwestowania większych środków celem zainstalowania nowoczesnych urządzeń komunikacyjnych w sądach i przeszkolenia sędziów w

⁵⁰ Współpraca pomiędzy sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych, P6_TA(2009)0089, Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 10 marca 2009 r. dotycząca współpracy pomiędzy sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (2008/2180(INI)), (2010/C 87 E/05), Dz. U. UE z dn. 1 kwietnia 2010, C 87 E/ 23.

zakresie ich używania Parlamentu Europejskiego są zasadne i Komisja została wezwana do przedstawienia konkretnych propozycji poprawy tego stanu. W tym celu niezbędna jest jak najszybsze udostępnienie pomocy i wsparcia finansowego Unii Europejskiej na odpowiednim poziomie. Jak widać, mimo olbrzymiego postępu w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych i wprowadzenia licznych regulacji prawnych ciągle jeszcze pozostaje wiele do zrobienia, zwłaszcza w zakresie czasu wykonania wniosku, gdyż okres 90 dni jest przekraczany w „wielu przypadkach” i zgodnie ze sprawozdaniem Komisji „w niektórych przypadkach potrzeba nawet ponad pół roku”⁵¹, a także wykorzystania nowych środków technicznych.

JUDICIAL COLLABORATION REGARDING TAKING EVIDENCE
IN THE EUROPEAN UNION IN THE LIGHT OF LISBON TREATY
VS. POLISH REGULATIONS

Summary. International cooperation in taking evidence is an element in the fulfillment of the right to a just trial. The general trend has been to tighten such cooperation, especially in the EU countries. The Lisbon Treaty was a milestone in this process. Legal aid in this respect is becoming more and more effective and this requires changes in Polish regulations, too.

Key words: evidence, judicial collaboration, Lisbon Treaty

⁵¹ Współpraca pomiędzy sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych ,P6_TA(2009)0089, Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 10 marca 2009 r. dotycząca współpracy pomiędzy sądami państw członkowskich przy przeprowadzaniu dowodów ... pkt 7.